

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ: «ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΔΡΕΣ ΣΤΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑΣ» ΕΜΠ, 11-12 Νοεμβρίου 2005

Κατερίνα Παπασημάκη*

Το παραπάνω συνέδριο πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος «Φύλο και Χώρος», που υλοποιείται στο ΕΜΠ, και ήταν αφιερωμένο στην καθηγήτρια Άννη Βρυχεία, σημαντικό στέλεχος του προγράμματος, που μας άφησε στις αρχές του 2005.

Η Άννη Βρυχεία, καθηγήτρια του ΕΜΠ και της ζωής, αγωνίστρια σε αγώνες καλούς, ήπια και δυναμική, πολυσύνθετη και απλή, θεωρητική και πρακτική, δασκάλα και φίλη με τους φοιτητές και τις φοιτήτριές της, δίδαξε με τη στάση της σ' εμάς τους νεότερους αρχιτεκτονική και ανθρωπιά.

Το συνέδριο χωρίστηκε σε επτά θεματικές ενότητες. Οι πέντε περιλάμβαναν ομιλίες-ανακοινώσεις και οι υπόλοιπες δύο συζητήσεις «στοργυλής τραπέζης».

1. Οι ανακοινώσεις

Στην πρώτη ενότητα, με θέμα «Το φύλο του ιδιωτικού χώρου» και συντονίστρια την Ντίνα Βαΐου, καθηγήτρια ΕΜΠ, παρουσιάστηκαν τρεις ανακοινώσεις:

- Η Ana Estirado Gorla, από την ομάδα «La Mujer Construye» της Μαδρίτης, αναφέρθηκε στην ουσία

του σπιτιού, ανιχνεύοντας εκδοχές του που βρίσκονται πέρα από την καθαρά εμπορευματική διαδικασία και την εμπορική του αξία. Οι προσεγγίσεις αυτές αναφέρονται στο σπίτι ως τόπο προέλευσης και επιστροφής (άρα επανένωσης), στο σπίτι που μας οδηγεί προς την Ψυχή, τη Μορφή, την Ύπαρξη, την Ομορφιά, τη Μητέρα Γη, στο σπίτι που έχει στο κέντρο του τη Γυναίκα.

- Η Βάσω Τροβά, επίκουρη καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, εστίασε την προσοχή της στα κατασκευασμένα όρια των ιδιωτικών μας χώρων (τοίχους, ανοίγματα κ.λπ.) και πώς αυτά επιδρούν στη δημιουργία έμφυλων διαχωρισμών και επαφών, στη διατήρηση και/ή μείωση-κατάργηση της ιεραρχίας. Επομένως, και πώς η σχεδιαστική τους διαχείριση μπορεί να παρεμβαίνει σε αυτές τις συνθήκες.

- Η Ελένη Πορτάλιου, αναπληρώτρια καθηγήτρια ΕΜΠ, με αφορμή μια εργασία της Susan R. Henderson με θέμα «Μια επανάσταση στη σφαίρα των γυναικών: η Grete Lihotzky και η κουζίνα της Φραγκφούρτης», επικέντρωσε το ενδιαφέρον της στο ερώτημα εάν προϋπόθεση της ολόπλευρης ισότητας, και κατ' επέκταση της απελευθέρωσης, είναι η αμφισβήτηση της θέσης των γυναικών στην κατοικία και την οικογένεια. Μια κουζίνα –όπως ε-

πιγραμματακά ανέφερε– μπορεί να μιλήσει για την κοινωνική θέση των γυναικών.

Στη δεύτερη ενότητα, με θέμα «Χώροι και τόποι του σώματος» και συντονίστη τον Γιώργο Μαρνελάκη, λέκτορα ΠΔ407, παρουσιάστηκαν τρεις ανακοινώσεις:

- Η Σάσα Λαδά, αναπληρώτρια καθηγήτρια ΑΠΘ, ανέπτυξε τη διαφορετική αντίληψη, σημασία, προσπελασιμότητα και χρήση του αστικού χώρου που έχουν τα διαφορετικά φύλα και ακόμη πώς οι παραπάνω διαφορές επιδρούν στη συγκρότηση διαφορετικών ταυτοτήτων φύλου, σεξουαλικότητας και «κατασκευής» των σωμάτων. Όλα αυτά όμως είναι αποτέλεσμα συνδιαμόρφωσης με την αλληλεπίδραση που ασκούν (διαλεκτικά) τα φύλα με την καθημερινή σχέση και επαφή.

- Η Νίκη Σορβανή, μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΕΜΠ, μιλώντας για το σώμα από την οπτική του τρισδιάστατου σχήματός του, το εξετάζει ως χώρο στον οποίο κατοικεί η έμφυλη φύση και που μαζί με τις εξωτερικεύσεις του (κίνηση, ομιλία, βλέμμα κ.λπ.) εκδηλώνει στοιχεία ταυτότητας.

- Η Μυρτώ Χρονάκη, αρχιτέκτων, έθιξε θέματα που αφορούν στη φύση της γυναίκας στη φάση της γέννας, την απομάκρυνσή της από το σπίτι και την ταυτόχρονη υποταγή του σώματός της στις ιατρικές

* Μεταπτυχιακή φοιτήτρια ΕΜΠ.

«αυθεντίες» και τη διοικητική γραφειοκρατία.

Στην τρίτη ενότητα, με θέμα «Έμφυλοι λόγοι και εννοιολογικά σχήματα» και συντονίστρια τη Μαρία Στρατηγάκη, λέκτορα στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, παρουσιάστηκαν τρεις ανακοινώσεις:

- Η Ντίνα Βαΐου, καθηγήτρια ΕΜΠ, και ο Γιώργος Μαρνελάκης, λέκτορας ΠΔ407 στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, έθεσαν ζητήματα που αφορούν στην κυριαρχία της αγγλοσαξονικής βιβλιογραφίας και της αγγλικής γλώσσας στην επιστημονική συζήτηση γενικότερα, αλλά και ειδικότερα στις αναζητήσεις επί των θεμάτων φύλου και χώρου. Η γενικευμένη χρήση της αγγλικής γλώσσας θέτει ζητήματα που αφορούν αφενός στην επιβολή θεωρητικών διατυπώσεων και αντιλήψεων συγκεκριμένου γεωπολιτικού χώρου και αφετέρου στη διαδικασία «μετάφρασης». Στο πλαίσιο αυτό, επισημάνθηκε και η αδυναμία της ελληνικής γλώσσας να αποδώσει με ακρίβεια τις έννοιες του βιολογικού και κοινωνικού φύλου (sex/gender).

- Η Έλια Νταουσάνη, φοιτήτρια ΕΜΠ, με αφορμή τον ανθρωπογονικό μύθο που αναφέρεται στο *Συμπόσιο* του Πλάτωνα, προσπάθησε να συνδέσει τις φιλοσοφικές αναζητήσεις με τη φυλετική δυαδικότητα, επιχειρηματολογώντας υπέρ της ισότιμης μεταχείρισής τους, της φυλετικής ασυμμετρίας και του «τριμερούς πολλαπλού (τριαδικού) συστήματος φυλετικής συμμετρίας».

- Ο Σταύρος Σταυρίδης, λέκτορας ΕΜΠ, μίλησε για τις έμφυλες ταυτότητες και τη θεατρικότητα της κατοίκησης. Ανέπτυξε τις αναζητήσεις του στην αναπαραγωγή και τη συγκρότηση των έμφυλων ταυτοτήτων μέσα στις χωρικές αντιθετικές σχέσεις τους, όπως αυτές διαμορφώνονται στη διαδρομή του χρόνου,

καταλήγοντας ότι η ταυτότητα είναι μια ψευδαίσθηση που παράγεται με πραγματικό τρόπο.

Στην τέταρτη ενότητα, με θέμα «Καθημερινές πρακτικές και κατά φύλο καταμερισμοί εργασίας» και συντονίστρια τη Μαρία Μαυρίδου, παρουσιάστηκαν τέσσερις ανακοινώσεις:

- Η Ρούλη Λυκογιάννη, υποψήφια διδάκτωρ ΕΜΠ, στην ανακοίνωσή της, μέσα από έρευνα που πραγματοποιήσε αλλά και θεωρητικές επεξεργασίες, εξέτασε την καθημερινότητα των γυναικών στον αστικό χώρο. Ακόμη, περιέγραψε τις εμπειρίες των γυναικών, τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, αλλά και τις πρακτικές που αναπτύσσουν στην προσπάθεια επιβίωσης και ανέλιξής τους. Τέλος, αναφέρθηκε στους τρόπους με τους οποίους ο τόπος επιδρά σε αυτές, όπως και εκείνες με τη σειρά τους συμβάλλουν στη διαμόρφωση του τόπου.

- Η Χάρις Χριστοδούλου, λέκτορας ΠΔ407 στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, στην εργασία της αναδεικνύει τις εμπειρίες της καθημερινής ζωής γυναικών ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (μετανάστριες, τσιγγάνες, φτωχές, ηλικιωμένες) στην περιφέρεια της Θεσσαλονίκης. Μέσα από την έρευνα αυτή προβάλλονται ερευνητικά ερωτήματα σε μία προσπάθεια αποτύπωσης της αστικής γεωγραφίας μέσα από φεμινιστικές προσεγγίσεις.

- Η Λήδα Παπαστεφανάκη, λέκτορας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, αναφέρθηκε στον έμφυλο καταμερισμό εργασίας στη διάρκεια του 19ου και του πρώτου μισού του 20ού αιώνα. Τις ιεραρχικά ανώτερες –και φυσικά καλύτερα αμειβόμενες– θέσεις εργασίας καταλάμβαναν κυριαρχικά οι άνδρες, ενώ για τις γυναίκες προοριζόνταν οι υποδεέστερες, και αυτό κατά συνέπεια

καθόριζε αποφασιστικά την κοινωνική τους θέση και τελικά την ποιότητα ζωής τους. Η εργασία επικεντρώθηκε στην Αθήνα, τον Πειραιά και την Ερμούπολη και στηρίχτηκε σε αρχειακό υλικό.

- Η Αγγελική Αθανασοπούλου, ερευνήτρια στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ανέπτυξε τις εργασιακές σχέσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ Ελληνίδων εργοδοτριών (υπό την ιδιότητα της «νοικοκυράς του σπιτιού») και μεταναστριών εργαζομένων (υπό την ιδιότητα της «οικιακής βοηθού»). Η μετάθεση μέρους της φροντίδας του σπιτιού στη μετανάστρια –ο νέος καταμερισμός οικιακών εργασιών– γίνεται αντικείμενο διαπραγμάτευσης από τα δύο μέρη της εργασιακής σχέσης. Η έρευνα αυτή, μέσα από την αλληλοτομία της οικιακής φροντίδας, του φύλου και της εθνότητας, εστιάζει στη διαπραγμάτευση-προσδιορισμό των εργασιακών συνθηκών.

Στην πέμπτη ενότητα, με θέμα «Η “έν-σώματη” πόλη: φύλο και σεξουαλικότητα στον αστικό χώρο» και συντονίστρια τη Σάσα Λαδά, παρουσιάστηκαν επίσης τέσσερις ανακοινώσεις:

- Η Σαλώμη Χατζηβασιλείου, υποψήφια διδάκτωρ ΕΜΠ, ανέπτυξε τις θέσεις της που αφορούν στον «ενδιάμεσο χώρο», που λειτουργεί χωροχρονικά. Ο «ενδιάμεσος χώρος» βρίσκεται παντού όπου υπάρχουν έντονες αντιθέσεις. Αντιθέσεις που υπάρχουν, για παράδειγμα, μεταξύ περιοχών με διαφορετικό επίπεδο συνθηκών ζωής, δημόσιου και ιδιωτικού χώρου, ανδρών και γυναικών. Αναφέρθηκε ιδιαίτερα στις συνθήκες ζωής των γυναικών στο «μεταβατικό» χώρο του Δάσους Χαϊδαρίου.

- Ο Άρης Κаланτιδής, μεταπτυχιακός φοιτητής ΕΜΠ, ασχολήθηκε με την ανάλυση του όρου «gentrifi-

cation», που στα ελληνικά αποδίδεται ως «εξευγενισμός». Στη συνέχεια εξέθεσε τον προβληματισμό του για το ρόλο που διαδραματίζουν το φύλο και η σεξουαλικότητα τόσο των ετεροφυλόφιλων όσο και των ομοφυλόφιλων ανδρών και γυναικών στην επιλογή εξευγενισμένων περιοχών, αλλά και στην περαιτέρω ανέλιξή τους. Παραδειγματικά ανέφερε δύο περιοχές-συνοικίες μεγαλουπόλεων της Ευρώπης: την Kollwitzplatz του Βερολίνου και το Μεταξουργείο της Αθήνας, που βρίσκονται σε διαδικασία «εξευγενισμού».

- Η Fin Cullen, υποψήφια διδάκτωρ στο Goldsmiths College του Πανεπιστημίου του Λονδίνου, στην αρχή αναφέρθηκε στο ολοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον της κοινωνικής γεωγραφίας για τη διαπλοκή ηλικίας, φύλου και σεξουαλικότητας. Στη συνέχεια εστίασε το ενδιαφέρον της στους ομοφυλόφιλους νεαρούς άνδρες, στα προβλήματα που έχουν σχέση με την ασφάλεια και τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν κατά τη χρήση δημόσιων χώρων. Η έρευνά της πραγματοποιήθηκε σε μια πόλη της Ν. Αγγλίας και περιέγραψε τους τρόπους με τους οποίους καθορίζονται οι γενικότερες δραστηριότητές τους, μέσα σε πλαίσια που η υπάρχουσα κοινωνική δομή διαμορφώνει εξαιτίας της διαφορετικής σεξουαλικότητάς τους.

- Η Cristina Garcia-Rosales, από την ομάδα «La Mujer Construye» της Μαδρίτης, περιέγραψε με γλαφυρό τρόπο τους διαφορετικούς χώρους, χρόνους και διαδρομές που χρησιμοποιούν οι διάφορες κοινωνικές ομάδες στον αστικό ιστό των σημερινών πόλεων, με ιδιαίτερη αναφορά στην πόλη της, τη Μαδρίτη. Μέσα από τις εμπειρίες των «διαδρομών» τεσσάρων διαφορετικών μελών μιας οικογένειας, μας ταξίδε-

ψε στους χώρους και στους χρόνους τους. Με εργαλείο την παρατήρηση της «διαφορετικότητας» στην καθημερινή ζωή, μας παρότρυνε να δούμε με αισιοδοξία τον «πλούτο» της πόλης και να αντιμετωπίσουμε της αδυναμίες της με στόχο την αναδιάρθρωση των πόλεών μας σε πεδία ανθρώπινων επαφών στο χώρο, το χρόνο και τις διαδρομές τους.

2. Συζητήσεις «στρογγυλής τραπέζης»

Το πρώτο «στρογγυλό τραπέζι», με θέμα «Επάγγελμα αρχιτεκτόνισσα» και συντονίστρια την Αλέκα Μονεμβασίτου, πραγματοποιήθηκε την πρώτη μέρα του Συνεδρίου. Το τραπέζι αυτό είχε στο επίκεντρο του προβληματισμού που αναπτύχθηκε τα προβλήματα, τις συνθήκες και κυρίως τις προοπτικές του επαγγέλματος της γυναίκας μηχανικού, και ειδικότερα της αρχιτεκτόνισσας. Σημαντική συμμετοχή στον προβληματισμό που αναπτύχθηκε είχε και η συμμετοχή μελών της Ένωσης Διπλωματούχων Ελληνίδων Μηχανικών (ΕΔΕΜ).

- Η Ντάνυ Αντανασιώτη, πρόεδρος της ΕΔΕΜ, έκανε μια γενική αναφορά στη συμμετοχή και προσφορά των μηχανικών, στο σύνολό τους, στην ελληνική οικονομία και την κοινωνία.

- Η Δώρα Κόκλα, μέλος της ΕΔΕΜ, κατέθεσε μια σειρά από στοιχεία, τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά, που προέκυψαν από σχετική έρευνα και αφορούν στην αγορά εργασίας ανδρών και γυναικών μηχανικών στην ελληνική πραγματικότητα.

- Η Angela Brady, πρόεδρος της Επιτροπής Γυναικών στο Βασιλικό Ινστιτούτο Βρετανών Αρχιτεκτόνων (RIBA), παρουσίασε την ομιλία της

με τίτλο «Η διαφορετικότητα των αρχιτεκτόνων: η παγκόσμια “χιονόμπαλα”», όπου μίλησε για τη θέση και τις επαγγελματικές διαδρομές των αρχιτεκτονισσών στη Μεγάλη Βρετανία, σχολιάζοντας παράλληλα και την έκθεση «Diversecity», μέρος της οποίας παρουσιάστηκε στο πλαίσιο του Συνεδρίου.

Το δεύτερο «στρογγυλό τραπέζι», με θέμα «Σχεδιασμός-έρευνα-εκπαίδευση» και συντονίστρια τη Δώρα Κόκλα, πραγματοποιήθηκε τη δεύτερη μέρα του Συνεδρίου, με το κλείσιμό του.

- Η Μάχη Καραλή, αναπληρώτρια καθηγήτρια ΕΜΠ, παρουσίασε πώς τα θέματα που αφορούν στο φύλο σε σχέση με την κατοικία έχουν εισαχθεί στις αρχιτεκτονικές σπουδές στο ΕΜΠ.

- Η Σοφία Τσιράκη, λέκτορας ΠΔ407 στο ΕΜΠ, μίλησε για την ανάπτυξη σχέσεων συλλογικότητας ανάμεσα στα φύλα, την αρχιτεκτονική σκέψη και το σχεδιασμό.

- Η Θεανώ Φωτίου, καθηγήτρια ΕΜΠ, μίλησε για τις γυναίκες στο σχεδιασμό της κατοικίας, αντλώντας από την εμπειρία της σχέσης της αρχιτεκτόνισσας που σχεδιάζει κατοικία με τις γυναίκες αποδέκτριες («πελάτισσες») του σχεδιασμού.

- Η Ελίζα Παναγιωτάτου, καθηγήτρια ΕΜΠ, έδωσε έμφαση στο θέμα γυναίκες –αρχιτεκτόνισσες– στην έρευνα και την εκπαίδευση και στις δυνατότητες ανάπτυξης γυναικείας συλλογικότητας στον ακαδημαϊκό χώρο.

Παράλληλα με το Συνέδριο, λειτούργησε η 1η Έκθεση του Έργου των Γυναικών της Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, στην οποία προστέθηκαν κατά τις ημέρες του Συνεδρίου και 15 πίνακες από την Έκθεση «Diversecity» της RIBA.